

5. *Гундорова Т.* Післячорнобильська бібліотека: український літературний постмодерн. – К., 2005. – 263 с.
6. *Дюфінг С.* Література – двійник націоналізму? // *Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / За ред. М.Зубрицької. – Львів, 1996. – С. 565-566.
7. *Енциклопедія постмодернізму* / За ред. Ч.Вінквіста та В.Тейлора; пер. з англ. В.Шовкун; наук. ред. пер. О.Шевченко. – К., 2003. – 503 с.
8. *Ильин И.* Постмодернизм от стоком до конца столетия: эволюция научного мифа. – М., 1998. – 256 с.
9. *Іванишин В.* Тезаурус до курсу “Теорія літератури”. – Дрогобич, 2007. – 112 с.
10. *Іванишин П.* Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні та прагматичні аспекти): Монографія. – Дрогобич, 2005. – 308 с.
11. *Квіт С.* Народний Цибулько // *Свобода стилю: есеї та статті.* – К., 1996. – С. 41-42.
12. *Лексикон загального та порівняльного літературознавства.* – Чернівці, 2001. – 636 с.
13. *Літературознавча енциклопедія: У 2 т. – Т.1* / Авт.-уклад. Ю.І.Ковалів. – К., 2007. – 608 с.
14. *Маланюк Є.* Поезії / Упорядк. та передмова Т.Салиги, примітки М.Старовойта, мистецьке оформлення О.Тищука. – Львів, 1992. – 686 с.
15. *Мірошниченко Л.* Над рукописами Лесі Українки: Нариси з психології творчості та текстології. – К., 2001. – 263 с.
16. *Павличко С.* Виклик стереотипам: нові жіночі голоси в сучасній українській літературі // *Фемінізм / Передм. В. Агеєвої.* – К., 2002. – С. 181-189.
17. *Павличко С.* Методологічна ситуація в сучасному українському літературознавстві // *Теорія літератури / Передм. Марії Зубрицької.* – К., 2002. – С. 483-491.
18. *Руднев В.* Словарь культуры ХХ века. – М., 1999. – 384 с.
19. *Сторі Дж.* Теорія культури та масова культура: вступний курс / Пер. с англ. С. Савченка. – Харків, 2005. – 359 с.
20. *Франко І.* Одвертий лист до гал[ицької] української молодезі // *Збір. тв.: У 50 т. – К., 1986. – Т. 45. – С. 401-410.*
21. *Яковлева А.* Кич и художественная культура // Режим доступу: <http://ec-dejavu.ru/k/Kitsch-3.html>
22. [http://www.krotov.info/yakov/6\\_bios/59/tolkien.html](http://www.krotov.info/yakov/6_bios/59/tolkien.html)
23. *Słownik terminów literackich / Pod redakcją J. Sławińskiego.* – Wrocław, 2000. – 706 s.

*Петро Іванишин*



## **ТВОРЧИСТЬ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА: ТЕКСТОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАЛИШАЮТЬСЯ**

**Тютюнник Григор. Холодна м'ята: Оповідання, повісті, твори для дітей / Упоряд. і передм. П.П.Засенка. – К.: Український письменник, 2009. – 843 с.**

Передмову “Світло непокороєної душі” упорядник і редактор цієї книжки Петро Засенко завершує оптимістично-заохочувальними словами: “На цьому можна було б і закінчити, та чи може бути кінець розмова навколо Григора Тютюнника?! Твори його житимуть довго-довго, а можливо, й вічно. Тож і розповідь про нього триватиме” [11, 37]. Отож, погоджуйчись із вищесказаним, хотілось би продовжити розмову про творчість видатного українського письменника Григора Тютюнника, а точніше про те, як вона подана в цьому томі, тобто чи правомірне твердження упорядника й редактора, а також знаного поета: “Досі твори цього письменника-класика навіть у найсолідніших виданнях подавалися в тих варіантах, які були

наслідком насильницької деформації. Це видання творів Григора Тютюнника не академічне, однак упорядникові вдалося максимально відтворити тексти новел і повістей у тому вигляді, в якому вони вийшли з-під пера письменника” [11, 37].

Насамперед скажемо, що текстологічна і джерелознавча робота над літературними творами Григора Тютюнника проводиться здавна. Саме її результати (хоча далеко не повністю) знайшли своє відображення в новому виданні.

Уже не раз дослідники творчості Григора Тютюнника вказували на те, як насильницьке втручання зруйнувало художнє звучання й

історичну достовірність новели “Три зозулі з поклоном”, коли в першодруці (Ранок. – 1977. – №5) слова з листа головного героя Михайла, репресованого українського селянина “Сибір несходиму” було замінено на “світ несходимий”. Про це, наприклад, не раз писав літературознавець Анатолій Шевченко (див.: [12]). Слушно наголошує на цьому й автор передмови, однак чомусь не згадуючи той факт, що ця текстова деформація була усунута ще 1981 року, коли вийшла друком книга [6]. Тоді у складі її редакційної колегії були А. Дімаров (голова), М. Жулинський, Б.Олійник.

При першодруці у книжці “Крайнебо” (1975) на кілька сторінок скорочено оповідання “Син приїхав”, тобто ті епізоди, де розповідається, як Дзякунка разом з невісткою Ритою їздили в сусіднє село, щоб охрестити онука. Адже все, що там сказано, аж ніяк не збігалось з тодішньою офіційною атеїстичною пропагандою. Однак іще за життя Григора Тютюнника весь вилучений текст був поновлений у книжці “Коріння” (1978), тобто виконана воля автора на противагу ідеологічному засиллю та постулатам соціалістичного реалізму, яким протистояв митець.

Також самому письменникові у книжці “Крайнебо” вдалося поновити закінчення та первісну назву оповідання “Іван Срібний”, яке в першодруці (Вітчизна. – 1975. – №11) називалося “Коли сходить місяць”, а також деформовану в першодруці (Вітчизна. – 1973. – №3) ключову фразу “Людину тепер ніхто не бачить!” в оповіданні “Нюра”.

Та все ж далеко не завжди навіть непоступливому Григорові Тютюннику вдавалося домогтися виконання авторської волі, яка в епоху всесильного панування соціалістичного реалізму повсюдно зневажалася. Уже після трагічної дати 5 березня 1980 року стараннями А. Шевченка було опубліковано новели “Медаль”, “Сміхота”, оповідання “Кізонька”, повість “День мій суботній” (уперше за життя автора ця повість друкувалася російською мовою в журналі “Студенческий меридиан”, 1975, №1-2), незакінчений твір “Житіє Артема Безвіконного”.

На жаль, і в цій книзі не поновлено закінчення оповідання “Устим та Оляна”, про необхідність збереження якого писав Григир Тютюнник у листі до редактора книги “Крайнебо” [5, 30]. Не відновлена і присвята Іванові Чендею до оповідання “Син приїхав” [3, 67].

Зовсім нещодавно відбулася перша публікація за авторським рукописним автографом основного тексту оповідання “Деревій” (Київ. – 2006. – №12). При підготовці до друку його повного тексту за рукописним автографом ми зазначали, що вперше на текстологічні проблеми “Деревію” звернула увагу Лариса Мороз, саме нею і був збережений рукописний автограф оповідання.

Закономірно, що тепер цей літературний твір опубліковано без цензурного втручання в рецензованому виданні.

Є, щоправда, у книжці і власні текстові новотвори редактора-упорядника, але доцільність їх викликає сумніви. Зокрема, в оповіданні “Поминали Маркіяна” в авторській мові одного з персонажів слово “памлятаю” замінено на літературну мовну форму “пам’ятаю” [11, 170], однак, починаючи з першодруку цього твору (Дніпро. – 1968. – №3) скрізь зберігається своєрідна розмовна форма – неповторна ознака мови творів Григора Тютюнника. Сам автор передмови стверджує: “...За діалогом митця можна безпомилково визначити характер, моральне обличчя або й професію того, хто говорить” [11, 107].

На початку новели “Сміхота” ім’я Киля (тобто Килина) чомусь замінено на Силя. У тому, що це, мабуть, прикра коректорська помилка, переконуємося, перегорнувши сторінку. Однак, думається, редактор-упорядник допустився більш серйозної текстологічної помилки, стверджуючи в передмові, що єдиним текстом цього літературного твору є той, що записаний із голосу Григора Тютюнника на магнітофонній плівці, яка зберігалася в лубенця Володимира Білоуса. Але ж у Центральному архіві-музеї літератури і мистецтва України зберігається одна сторінка рукописного автографа, п’ять сторінок машинописного і фотокопія однієї машинописної сторінки новели “Сміхота”.

До речі, усі наявні фрагменти є різними варіантами, тобто відмінні між собою (навіть імення головних героїв різні: Демид Вербун, Демид Дубогрій, Демид Пиляй та Киля Головиха, Киля, головиха) і, звісно, потребують окремого текстологічного дослідження.

Викликає сумнів і достовірність деяких літературних джерел, що стосуються біографії Григора Тютюнника, які також уміщено в передмові. Наведемо фактичну помилку: “Григор Тютюнник як письменник дебютував 1967 року, опублікувавши оповідання “В сутінки” у московському журналі “Крестьянка”. Йому тоді виповнилося тридцять років”. [11, 11]. Але ж новела ця з’явилася друком 1961 року у травневому числі журналу, коли авторові було двадцять дев’ять років.

Опублікований у книжці і фрагмент подорожніх нотаток “З третьої полиці”, одного з перших літературних творів Григора Тютюнника, точніше ще Григорія Тютюнника. Цей текст уперше був оприлюднений російською мовою в рукописному журналі “Ентузіаст” студентів філологічного факультету Харківського державного університету (1960. – №17). Через тридцять років переклад українською мовою здійснив перший публікатор Микола Шудря (Радянська Україна. – 1990. – 3 січня). Урешті-решт, упорядник був просто зобов’язаний указати на переклад і зазначити прізвище перекладача.

А тепер іще один дискусійний епізод. Розпочнемо з того, що передмова до книжки має не тільки літературознавче, а й мемуарне спрямування. І все це сприймається читачем як певна закономірність, якщо зважити на те, що Григор Тютюнник і Петро Засенко разом працювали у видавництві “Веселка”, дружили багато років, їздили в рідні села – на Полтавщину й Київщину. Свої перші спогади “На берегах пам’яті” поет опублікував ще 1981 року.

Не беручи під сумнів жодної фрази з тих справді тремтливих і зворушливих рядків, усе ж таки вважаємо доречним висловити думку щодо специфіки всієї письменницької мемуаристики. Як

правило, у ній переважає почуттєвий та художній досвід з елементами психоаналізу, котрий значною мірою стосується самого автора спогадів. Таке поєднання документального (історичного) та художнього (більшою чи меншою мірою) дає нам змогу говорити, що письменницька мемуаристика – допоміжне літературне джерело при створенні наукового життєпису митця.

Певною мірою доказ цього – один епізод із передмови “Світло непокороєної душі”. Розуміючи його морально-етичну доміанту, а не суто історико-літературне спрямування, усе ж таки наводжу фрагмент повністю: “Владні структури вирішили якось приручити Тютюнника, упокорити його. Тодішній секретар парткому Спілки письменників запропонував йому подати заяву для вступу в партію. Досить, мовляв, цього папірця від Тютюнника – і його без затримок приймуть у члени всеперемагаючої і відразу висунуть на здобуття премії Ленінського комсомолу (всесоюзна премія). Премію він одержить неодмінно – слово партії! Тютюнник тому секретареві відповів так, як міг відповісти лише Тютюнник: “Я у твою партію не піду”. На запитання “чому?” відрубав: “Бо твоя партія вбила мого тата. Все!” [11, 28].

Раніше цього епізоду у спогадах Петра Засенка про Григора Тютюнника не було. А тому хочеться прокоментувати його таким запитанням: “А яке джерело може підтвердити його достовірність? І якщо ви, шановний Петре Петровичу, були свідком чи учасником тієї розмови, чому розповіли про неї аж тепер, через десятки років...”

...Думається, після цієї розмови любові й поваги до Григора Тютюнника в нас не стане менше, а при підготовці до друку належно враховуватимуться вимоги текстології та літературного джерелознавства. До речі, для автора цих рядків саме текстологія становить основу всього літературознавства, і прийшло це розуміння значною мірою завдяки дослідженню творчості Григора Тютюнника.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Засенко П. На берегах пам'яті // *Ранок*. – 1981. – № 12. – С. 8 – 9.
2. Засенко П. Світло непокороєної душі // *Київ*. – 2007. – № 12. – С. 2 – 16.
3. Неживий О. Григір Тютюнник: одна присвята Іванові Чендею // *Слово і Час*. – 2006. – №9. – С. 66 – 67.
4. Неживий О. Текстологічна проблематика оповідання Григора Тютюнника “Деревій” // *Вісник ЛНПУ імені Тараса Шевченка*. – 2007. – № 14. – С. 131 – 140.
5. Неживий О. Текстологія творчої спадщини Григора Тютюнника // *Слово і Час*. – 2005. – № 7. – С. 28 – 36.
6. Тютюнник Г. Вибрані твори: [Оповідання, повісті] / Передмова Б.Олійника. – К., 1981. – 607 с.
7. Тютюнник Г. Деревій (Передмова “Чому потрібна нова публікація...” Олексія Неживого) // *Київ*. – 2006. – № 12. – С. 141 – 150.
8. Тютюнник Г. Зав'язь: [Оповідання]. – К., 1966. – 158 с.
9. Тютюнник Г. Крайнебо: [Оповідання]. – К., 1975. – 128 с.
10. Тютюнник Г. Облога: [Вибрані твори] / Передм., упорядкув. та приміт. В.Дончика. – К., 2004. – 584 с.
11. Тютюнник Г. Холодна м'ята: [Оповідання, повісті, твори для дітей] / Упоряд. і передм. П.П.Засенка. – К., 2009. – 843 с.
12. Шевченко А. Треба України. – К., 2007. – 256 с.

м. Луғанськ

Олексій Неживий



## “А Я ЛИСТІВ ЧЕКАЮ, ЯК БОГА, ЯК ВЕЛИКОДНЯ ...” ЕПІСТОЛЯРІЙ ІВАНА СВІТЛИЧНОГО

*Іванові листи –  
це не тільки  
унікальне джерело його душі,  
а й документ епохи.  
Надія Світлична*

Наприкінці минулого року у видавництві “Сфера” вийшов другий том зібрання листів видатного критика, перекладача, поета, правозахисника, багаторічного політв'язня Івана Світличного – “Голос доби” [2]. Видання підготували до друку Леоніда та Надія Світличні (упорядники), Михайлина Коцюбинська (автор передмови та редактор) і Людмила Петік (співредактор і коректор). Це люди, дуже близькі для Івана Світличного. Леоніда та Надія – дружина й сестра, Михайлина Коцюбинська – близький друг, а також Людмила Петік – похресниця, дочка університетського однокашника. Куратором видання була посестра Надії Світличної Софія Геврик зі США. Можливо, завдяки цьому книжка мовби випромінює особливе тепло та любов, на які так заслуговує ця світла людина.

Другий том епістолярію І.Світличного містить два хронологічно-тематичні

блоки – листи до ув'язнення та із заслання: 399 листів до родичів, друзів та однодумців: дружини Леоніди та сестри Надії, Григорія Кочура, Михайлини Коцюбинської, подружжя Танюків – Неллі та Леся; до чеських українців Ореста Зілінського та Зіни Ґеник-Березовської, поетеси Віри Вовк (Бразилія), Софії та Тита Гевриків (США), до Анни-Галі Горбач (Німеччина). Як бачимо, географія листування достатньо широка, і вже це засвідчує: Світличний був не лише центральною постаттю українського шістдесятництва, а й організатором, “двигуном шістдесятників” (визначення Б.Гориня). Прагнув долучитися до європейського культурного простору і вписати в нього Україну. Постійно здійснював обмін інформацією, передавав самвидав для опублікування в закордонних виданнях. В умовах, коли на Україні, за визначенням Світличного,